

Yhteisö totuutta metsästäessä

JOURNALISMI JULKISEN
KESKUSTELUN KEHYKSENÄ

Julkison¹ kannalta katsoen journalismin pitäisi organisoida ja edesauttaa julkista keskustelua. Tästä näkökulmasta olennaista onkin tutkia, miten journalismi näistä tehtävistään suoriutuu ja mitä keinoja sillä on tai voisi olla käytettävissään. Tärkeää on myös pohtia julkisen keskustelun luonnetta ylipäätään ja sen roolia demokraattisessa päätöksenteossa.

Esitämme tässä artikkelissa, että julkinen keskustelu voitaisiin ymmärtää eräänlaiseksi yhteisölliseksi totuuden metsästämissä prosessiksi. Ensimmäinen edellytys tälle prosessille on, että jokin julkiso ylipäätään syntyy – että jonkin toiminnan seuraukset kohdistuvat muihin, joille syntyy näin intressi vaikuttaa toimintaan (Dewey 1927; Heikkilä & Kune-

lius 1997; Pietilä 1997, 117-127). Tällöin on syytä ottaa huomioon, että julkison eri osapuolet suhteutuvat sen synnyttäneisiin asioihin eri tavoin, ja totuus niistä näyttäytyy heille erilaisena (Karvonen 1999). Julkisuudessa osapuolten eri totuudet voivat sitten kohdata toisensa, ja julkisessa keskustelussa niistä voitaisiin kenties edetä johonkin kaikille hyväksyttävään ratkaisuun. Tällainen visio asettaa journalismille aika utooppisia vaateita. Sen tulisi huolehtia ainakin siitä, että

olennaiset näkökulmat ja intressit tulisivat ilmaistuksi ja reilusti kohdelluiksi. Samalla sen ehkä pitäisi joskus jopa asettua näiden intressiryhmien julkiseksi resursiksi² ja edesauttaa näin yhteiskunnan eri tahojen projektien toteutumista (Kunelius 1999, 46-50).

Tässä artikkelissa tarkastelemme julkista keskustelua tekstintutkimuksen näkökulmasta. Yritämme löytää tapoja, joilla kansalaisjournalismiliikkeen ideoita (ks. esim. Charity 1995; Rosen 1996) voitaisiin hyödyntää tekstianalyyssissä. Yritämme paikantaa teksteistä elementtejä, jotka ovat julkisen keskustelun kannalta olennaisia. Aloitamme pohtimalla mistä julkisessa keskustelussa yhteisöllisenä totuuden metsästyksenä voisi olla kysymys. Lähtökohtamme on, että eri totuuksia punnittaisiin erilaisten intressien ja äänten dialogissa, jota toimittajan ei tarvitsisi yksin hallita. Toisin sanoen sen sijaan, että esitettäisiin totuuden etsinnän tuloksia julkisesti, totuuden etsinnän itsensä voitaisiin ajatella tapahtuvan julkisuudessa. Julkista keskustelua koskevan yleisen pohdinnan jälkeen esitämme joitain esi-

Artikkelissa kehitellään ajatusta journalismista yhteisöllisenä totuuden metsästyksenä. Journalismi mielletäisiin tällöin ensisijaisesti yhteisölliseksi, ratkaisuhakuiseksi keskusteluksi, ei niinkään valmiiden totuuksien esittämiseksi. Artikkelissa etsitään myös keinoja, joilla journalismin keskustelevuutta voitaisiin analysoida yhtäältä yksittäisistä jutuista ja toisaalta julkisista keskusteluista laajemmin. Ajatus journalismista yhteisöllisenä totuuden metsästyksenä kytetään muun muassa C. S. Peiracen, Jürgen Habermasin ja niin sanotun kansalaisjournalismiliikkeen ideoihin.

merkkejä erilaisista dialogisuuden muodoista journalismissa: dialogisuudesta yksittäisissä jutuissa ja dialogisuudesta julkisissa keskusteluissa laajemmin.

Julkinen keskustelu yhteisöllisenä totuuden metsästyksenä

Joseph Ransdell (1986, 238) kuvaa C. S. Peircen käsitystä tutkimuksesta ”yhteisölliseksi totuuden metsästykseksi”. Esitämme, että kansalaisjournalisminkin edellyttämä dialoginen ja ratkaisuhakuinen journalismi voitaisiin ymmärtää tällaiseksi totuuden metsästykseksi. Pyrimme tällä puuttumaan käsityksiin siitä, mistä journalismissa pohjimmiltaan on kysymys. Pohdimme millaisia mahdollisuuksia avautuisi, jos journalismi ajateltaisiin totuuden esittämisen käytännön sijasta totuuden etsimisen käytännöksi. Kun siis tässä tarkastelemme nykyistä journalismia totuuden metsästyksenä, tarkoituksemme ei ole suoralta kädeltä sen enempää tuomita kuin oikeuttaakaan nykyisiä journalistisia käytäntöjä.

Ransdellin (1986, 240) mukaan totuuden metsästyksessä on kyse enemmänkin ”ajattelun etiikasta” kuin jostain tietystä tutkimuskohteesta, tuloksista tai metodeista. Yhteisöllisyys totuuden metsästyksessä taas edellyttää, että keskustelijat ilmaisevat julkisesti näkemyksensä sekä sen, kuinka he ovat siihen päätyneet. Totuuden tavoitteluun liittyy kuitenkin aina erehtymisen mahdollisuus. Ihmisenä olemiseen (human condition) kuuluu yhtäältä oikeutettu toivo totuuden saavuttamisesta, mutta toisaalta väistämätön epäily, että kyseessä on sittenkin erehdys.³ Peirseläinen käsitys ihmisen erehtyväisyydestä johtaa siihen, että totuutta on etsittävä yhteisöllisessä ja viestinnällisessä prosessissa, jolloin vuorovaikutus tekee mahdolliseksi virheiden korjaamisen ja käsitysten täsmentämisen. Tästä huolimatta erehtyväisyys on olennainen osa myös yhteisöllistä totuuden metsästystä.

Habermas käyttää Peircen ideoita hyväkseen kommunikatiivisen toiminnan teoriassaan, kun hän viittaa kommunikaatioon liittyviin ”pätevyysvaateisiin” (Geltungsansprüche, validity claims). Esittäessään näkemyksensä keskusteluun osallistuva samalla ”vaatii”, että niitä arvioidaan ja kritisoidaan tietystä näkökulmasta. Yleensä pätevyysvaateita ei tarvitse esittää ääneen. Esimerkiksi uutisen geneerinen sopimus edellyttää, että lukijat osaavat arvioida uutista uutisena – tekstinä, jonka pitäisi olla rehellinen ja oikeudenmukainen yritys tuoda esiin jotain totta ja tärkeää. Pätevyysvaade viittaa näin siihen, miten jokin yksittäinen puheenvuoro tulisi ottaa mukaan yhteisölliseen prosessiin. Näin ajatellen uutinen ei esimerkiksi ”väitä” olevansa absoluuttisesti totta vaan pikemminkin ”vaatii”, että

sitä tulisi kritisoida muun muassa juuri paikkansa pitävyyden näkökulmasta. Jos yhteisö "vastaa" tähän vaatimukseen, paikkansa pitävyys tai totuus tulee sen toimintaa ohjaavaksi (regulatiiviseksi) periaatteeksi

Habermasin (1992, 31-32; 1996, 16) mukaan:

Peircen ensisijaisena tavoitteena oli muuntaa tieto- ja tieteenfilosofiset kysymyksenasettelut semioottisiksi. Yllä kuvattua mallia kehitellessään hän lähti oppineille tunnusomaisesta argumentaatiokäytännöstä, mutta mikä pätee yhteisymmärryksen saavuttamisprosesseihin tutkijayhteisössä, pätee muutettavat muuttaen myös arkiviestintään. Puheaktiteorian mukaan näet kummallekin viestintäkäytännölle ominaiset rakenteet ja ehdot ovat pitkälti samanlaiset. Pyrkinessään yhteisymmärrykseen jostain asiasta maailmassa myös arkiviestinnän osapuolet vaativat tunnustusta lausumiensa pätevyydelle. Tosin - toisin kuin argumentaation ohjaamassa tutkimuskäytännössä - arkiviestinnän kielessä ei turvauduta pelkästään tai edes pääasiassa kielen esittävään (eli tosiasioita toteavaan) puoleen vaan siinä mukaan tulevat kielen kaikki puolet ja suhteet maailmaan, jolloin pätevyysvaateiden kirjo ei rajoitu totuusvaateisiin. Lisäksi nämä vaateet, joihin kuuluvat myös vaateet subjektiivisesta totuudenmukaisuudesta ja normatiivisesta oikeellisuudesta, esitetään alkujaan viattomasti eli intentione recta, vaikka periaatteessa onkin mahdollista, että vaateet on lunastettava diskursiivisesti.⁴

Habermas tekee eron *kommunikatiivisen* ja *strategisen* toiminnan välille. Kommunikatiivinen toiminta tähtää keskinäiseen ymmärrykseen siitä, kuinka toimijat voisivat sovittaa toimintasuunnitelmansa yhteen, kun taas strateginen toiminta pyrkii vaikuttamaan toisiin siten, että he toimisivat halutulla tavalla. Habermasin (1987, 159-168) mukaan kommunikatiivinen toiminta implikoi kolme pragmaattista pätevyysvaadetta: puhujan pitää toimia *normatiivisesti oikein* kuskakin tilanteessa, puhua *totuudenmukaisesti* ja olla *rehellinen*. Yhteisymmärrykseen tähtäävä toiminta edellyttää, että osapuolet arvioivat itseään ja toisiaan näiden vaateiden kannalta.

Habermasin ajatukset tuntuisivat johtavan siihen, että ollakseen yhteisöllistä totuuden metsästystä julkisen keskustelun pitäisi olla kommunikatiivista toimintaa. Koska journalismi organisoii julkista keskustelua, kysymys on kaksitahoinen. Yhtäältä keskustelun varsinaisten osapuolten olisi oltava kommunikatiivisia, mutta toisaalta kommunikatiivisuutta edellytettäisiin myös journalisteilta. Kommunikatiivisuuden vaatimus asettaa journalistin vaikeaan tilanteeseen. Hän ei voi pakottaa muita keskustelijoita toimimaan kommunikatiivisesti vaan voi korkeintaan yrittää varoittaa lukijaa esiintyjien kätkeytyistä pyrkimyksistä. Myös journalismin kommunikatiivisuus on tietysti helppo kyseenalaistaa. Voidaan esimerkiksi väittää, että journalismin pyrkimys miellyttää yleisöä on strategista, koska tavoitteena on viime kädessä mainosten myynti. Tietyissä rajoissa kommunikatiivinen toiminta on ehkä silti mahdollista.

Näitä "rajoja" tuottavat taloudellisten pakkojen lisäksi muun journalistiset käytännöt, jotka säätelevät journalistisen esittämisen mahdollisuuksia. Ne perustuvat geneerisiin sopimuksiin, joihin journalismin kommunikatiivisuus tai strategisuus on sidoksissa.⁵ Jatkossa yritämme selvittää, millä tavoin kommunikatiivisuuden vaatimus liittyy siihen, millaisiksi nämä sopimukset ovat muotoutuneet. Journalismi tarjoaa erilaista pätevyyttä (oikeudenmukaisuutta, totuudellisuutta ja rehellisyyttä) eri tilanteissa – skandaalijutun pätevyys eroaa rutiiniuutisen pätevyydestä. Näin eri lajityypit esittävät hiukan erilaisia pätevyysvaateita ja niiden hyväksyttävyyden riippuu siitä, millaista aihetta jutut käsittelevät. Rutiinijutun tekeminen skandaalimaisesta asiasta voi olla epäoikeudenmukaista tai ideologista yhtä lailla kuin skandaalin rakentaminen tyhjän päälle.

Kommunikatiivinen journalismi: epäilyä ja uskomista

Julkiseen keskusteluun osallistuminen merkitsee aina kasvojen menetyksen riskiä. Julkista keskustelua tutkittaessa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota sen riskialttiisiin elementteihin, sillä juuri ne ovat potentiaalisti myös *virittäviä* elementtejä⁶. Epätäydellinen puheenvuoro voi herättää vastareaktion, uuden puheenvuoron julkisessa keskustelussa. Tällä tavoin toisiinsa reagoivat puheenvuorot voivat muodostaa toisiaan täydentävän ja korjaavan puheenvuorojen ketjun, jossa parhaimmillaan voisi olla kyse jonkinmoisesta totuuden metsästyksestä.

Myös toimittaja ottaa aina riskejä julkista keskustelua organisoidessaan. Jututyyppejä valitessaan toimittaja joutuu periaatteessa aina ratkaisemaan millaisessa valossa hän esittää jutussa mainitut esiintyjät: ideaalisesti siis sen, millainen kertomus olisi sekä mahdollisimman oikeudenmukainen että todenmukainen arvio jutun esiintyjistä. Keskustelevaa journalismia propagoineet Anderson ja kumppanit (1994, 137) tulevat lähelle tätä kysymystä vaatiessaan journalismilta *vastavuoroista herkkyyttä* (transactional sensibility) ja nykyistä kuuntelevampaa roolia. Toimittaja ei esimerkiksi saisi pitää puheenvuoroja esineinä, jotka voidaan noin vain irrottaa merkitysyhteyksistään ja sijoittaa halutulla tavalla jutun kokonaisuuteen⁷. Sen sijaan pitäisi tarkemmin kuunnella, mitä kukin taho tarkoittaa ja miten se asiat ymmärtää. Jos tällainen kuuntelu jää puolitiehen, on vaarana että eri tahojen sanoja kyllä toistetaan jutuissa mutta heidän ajatuksensa ja näkökulmansa jäävät silti ilmaisematta. Tällainen ymmärtäminen ei tarkoita kritiikkömyyttä. Päinvastoin, hedelmällisen kritiikin edellytys on, että kritisoija ymmärtää mitä kritisoitu on tarkoittanut.

Erityisesti uutisen kärki on elementti, joka menee toimittajan piikkiin ja jonka pätevydestä hän on vastuussa. Kärjen pätevyys edellyttää, että toimittaja ottaa asiaan liittyvät näkökulmat ja osatodutet parhaan kykynsä mukaan huomioon. Toimittajan pitäisi myös kyetä arvioimaan jutun esiintyjien kommunikatiivisuutta ja strategisuutta ja toimia näin esiintyjien puheiden "korjauskertoimena" (vrt. Aula 1992). Tähän kaikkeen liittyvää erehtymisen riskiä toimittaja ei voi täysin välttää minkään metodin avulla. Näillä riskialttiilla siirroillaan toimittaja myös aina osallistuu julkiseen keskusteluun vaikka pyrkisikin minimoimaan riskejä esimerkiksi panemalla jutun väitteet jonkin lähteen nimiin (vrt. Tuchman 1978). Näin toimittaja periaatteessa vaatii lukijoita arvioimaan esityksensä pätevyyttä ja kutsuu heitä mukaan julkiseen keskusteluun. Uutisen "epäkansalaistava" efekti ei siis ilman muuta tule tekstuaalisesta faktuaalistamisesta tai autentisoinnista. Epäkansalaistavuus tulee pikemminkin siitä, että vastaanottajille on geneerisissä konventioissa varattu valmiiden totuuksien kuluttajan paikka⁸ eli journalismi on totuttu mieltämään totuuden etsimisen sijasta totuuden esittämisen käytännöksi.

Kommunikatiivisuuden ja strategisuuden arvioimiseksi toimittajat pelaavat *epäily- ja uskomispelejä*⁹. Epäilypelejä pelaava toimittaja voi esimerkiksi ironian avulla osoittaa lukijalle, kuinka lähteen kommunikatiivisena esittämä toiminta onkin itse asiassa strategista. Epäilypelejä pelataan siis horjuttamalla uskomispeliä. Uskomispelissä taas toimittaja tai esiintyjät eivät aseta toistensa kommunikatiivisuutta kyseenalaiseksi. Andersonin ja kumppanien (1994, 139) mielestä journalismi tukeutuu nykyisin liian yksipuolisesti epäilypeleihin, jossa toimittajien ja lähteiden keskinäinen kyräily luo epäluulon noidankehän. Ongelma on ilmeinen niissä poliittisen journalismin lajityypeissä, joissa toimittaja omaksuu rutiininomaisesti epäilypeleihin lähes aina kun puhe on poliitikkojen toiminnasta. Ajatus toimittajasta politiikan korjauskertoimena vie helposti juuri tähän. Andersonia ja kumppaneita ei pidä kuitenkaan tulkita niin, että journalismin pitäisi tukeutua yksinomaan us-

komispeleihin ja jättää epäilypelit sikseen. Julkisessa keskustelussa kommunikatiivisuus ja strategisuus ovat aina jännitteisessä suhteessa toisiinsa, ja journalismin pitää olla toimintakykyinen kummankin toimintatyyppin suhteen.¹⁰

Toimittaja näyttää väkisinikin joutuvan paradoksaaliseen tilanteeseen, kun hänen on esitettävä pätevä tulkinta lähteidensä toiminnasta vaikka ei mitenkään voi olla varma lähteiden kommunikatiivisuudesta tai strategisuudesta. Tässä erehdyväisyydessään toimittaja näyttää olevan samantapaisessa tilanteessa kuin Peircen kuvaamat totuuden etsijät. Toimittajan tukalaa asemaa helpottaa hiukan, jos tarkastelua lavennetaan yhdestä jutusta kokonaiseen julkiseen keskusteluun, useiden juttujen ja puheenvuorojen sarjaan. Tällöin yksittäiset erehdykset eivät ole niin kohtalokkaita, koska uudet jutut ja puheenvuorot voivat korjata ja täydentää aiempia. Journalismin dialogisuutta pitäisikin tutkia yksittäisten juttujen ohella kokonaisten julkisten keskustelujen puitteissa. Tällaisessa tutkimusasetelmassa eri lajityypeille ominaiset epäily- ja uskomispelien muodot voidaan ymmärtää resursseiksi, joita toimittajat käyttävät kehystäessään julkiseen keskusteluun liittyviä puheenvuoroja. Yksittäisillä, tiettyjä lajityyppisiä edustavilla jutuilla on siis oma panoksensa julkisen keskustelun jatkumossa. Seuraavaksi erotamme juttuesimerkkien avulla kuusi dialogisuudeltaan erilaista lajityyppiä, ja yritämme sen jälkeen havainnollistaa miten näitä ideaalityyppisiä voisi käyttää hyväksi julkisten keskustelujen erittelyssä.

Tekstin dialogisuus

Tarkoitamme dialogisuudella erilaisten käsitysten tai näkökulmien välistä vuorovaikutusta. Bahtin (1991, 162-166) kuvaa tällaisessa vuorovaikutuksessa käytettyjä keinoja tarkastellessaan sokraattisia dialogeja genrenä. Näistä keskeisimpiä ovat *synkrisis* eli erilaisten näkökulmien rinnastaminen ja *anakrisis* eli taito pakottaa ihmiset puhumaan. Bahtinin mukaan ”synkrisis ja anakrisis dialogisoivat ajatuksen, tuovat sen ilmoille, muuttavat *repliikiksi* ja liittävät sen ihmisten väliseen dialogiseen kanssakäymiseen” (mt., 164). Sokraattinen dialogi muuttaa osallistujansa ”ideologeiksi”, totuuden etsijöiksi, ja idea liittyy elimellisesti kantajansa hahmoon irtoamatta tästä abstraktioksi. Bahtinin Sokrates-tulkinnan mukaan ”totuus syntyy totuutta yhdessä etsivien ihmisten välillä, heidän dialogisessa kanssakäymisessään” (mt., 162).

Yritämme seuraavassa eritellä journalististen tekstien dialogisia piirteitä. Tarkastelemme erityisesti sitä, miten kertoja esittää esiintyjät lukijoille.¹¹ Koska tutkimme lehtitekstejä, emme voi eritellä anakrisistä haastattelutilanteessa, jossa toimittaja ehkä ovelien kysymysten avulla saa haastateltavan ”pukemaan sanoiksi hämävät ja itsepintaiset ennakkoluulonsa, valaisemaan niitä sanoin ja paljastamaan samalla niiden valheellisuuden tai poleemisyyden” (Bahtin 1991, 163-164). Sen sijaan kiinnitämme huomiota siihen, esittääkö kertoja esiintyjät kommunikatiivisina (uskomispeli) vai strategisina (epäilypeli). Tässä on kyse anakrisiksestä siinä mielessä, että kommunikatiivisuuteen pyrkivä toimittaja yrittää uskomis- ja epäilypelien avulla antaa lähteistään mahdollisimman oikean kuvan. Sen sijaan tekstianalyyseissä jää yleensä epäselväksi, missä määrin lähde *itse* on paljastanut tarkoituksensa ja käsityksensä ja missä määrin kyse on kertojan tekstuaalisista operaatioista. Synkrisistä erittelemme kiinnittämällä huomiota siihen, onko juttu yksiääninen vai moniääninen. Yksiäänisissä jutuissa on yksi dominoiva näkökulma, kun taas moniäänisissä jutuissa on useita keskenään enemmän tai vähemmän tasaveroisia näkökulmia.¹²

Esitämme taulukossa 1 kuusi dialogisuudeltaan erilaista juttutyyppejä. Todelli-

set jutut ovat yleensä näiden ideaalityyppien erilaisia yhdistelmiä. Kommunikatiivisuus tarkoittaa tässä pyrkimystä yhteisymmärrykseen ja strategisuus yhteisymmärryksestä piittaamatonta toisiin vaikuttamista. Kyse on siis nimenomaan viestinnällisestä strategisuudesta, ei välttämättä rikollisesta tai tuomittavasta toiminnasta. Emme myöskään viittaa esiintyjien todelliseen strategisuuteen tai kommunikatiivisuuteen vaan siihen, miten kertoja heidät jutussa esittää. Analyysissämme strateginen esiintyjä on sellainen, jonka kertoja vihjaa pyrkivän johonkin muuhun kuin mihin tämä itse antaa ymmärtää pyrkivänsä. Skandaalijutuissa strategisuuteen liittyy myös rikollista tai muuten tuomittavaa toimintaa, mutta ilman viestinnällistä strategisuutta kyse ei ole skandaalista. Esimerkiksi terroristijärjestön iskusta kertova uutinen on todennäköisemmin toteava juttu tai sensaatio kuin skandaali.

TAULUKKO 1:
Dialogisuudeltaan erilaiset juttutyypit.

	Yksiääninen	Moniääninen
Keskeiset esiintyjät kommunikatiivisia	Toteava juttu	Näkökulmia rinnastava juttu
Etusijalla jonkin esiintyjän strategisuus	Skandaalijuttu	Populaari skandaali
Vihjeitä toimittajan strategisuudesta	Sensaatiojuttu	Metageneerinen juttu

Toteavan jutun pätevyysvaade perustuu ajatukseen, että asiat voidaan esittää uutismuodossa jos ne ovat olennaisia ja tärkeitä – ei esimerkiksi sen takia, että niitä tarvitaan sivun täytteeksi. Kyse ei ole toimittajan omasta totuudesta, vaan jostain luotettavasta lähteestä saadusta ”objektiivisesta” totuudesta. Toteavat jutut voidaan jakaa karkeasti kahteen tyyppiin: yhtäältä lähdettä referoiviin ja tätä myötäileviin juttuihin ja toisaalta tapahtumakeskeisiin, keskustelujen muodollisia piirteitä tai tapahtumien kulkua kuvaileviin juttuihin, joissa yksiäänisyys perustuu kertojan tiivistävän ja kuvailevan puheen hallitsevaan asemaan. Esimerkkimme edustaa lähdettä referoivaa toteavan jutun tyyppiä. Siinä esiintyy myös viittauksia muiden esiintyjien strategisuuteen, mutta nämä ovat jutussa taka-alalla. (Jos esimerkin jälkimmäinen kappale nostettaisiin kärjeksi, jutun luonne muuttuisi.)

Aula: Kotiapulaiskulut vähennyskelpoisiksi (Helsingin Sanomat 22.7.96)

Keskustan varapuheenjohtaja Maria Kaisa Aula vaatii, että kotitalouksien maksamat palkat tehtäisiin verotuksessa ainakin osittain vähennyskelpoisiksi. Vähennysoikeus tulisi hänen mukaansa saattaa voimaan jo ensi vuoden budjetissa. ...”Uudistuksia pelkäävien vasemmistonaisten kannattaa muistaa, että nykymallinen itsepalveluyhteiskunta, jossa ei kannata palvelujen tarjoaminen eikä ostaminen, lisää erityisesti työssäkäyvien naisten taakkaa.”

Näkökulmia rinnastavalle jutulle on luonteenomaista eri katsantokantojen tuominen esiin niin, että toisiinsa rinnastuvat ja kantojaan perustelevat äänet nousevat esiin ja kertojan tiivistävä ja kuvaileva ääni vetäytyy taka-alalle. Kertoja

esittää esiintyjät kommunikatiivisina, eikä eri kantojen esittäjien vilpittömyyttä kyseenalaisteta. Ideaalitapauksessa huomio kiinnitetään kunkin esiintyjän mieliteissa erityisesti niihin puoliin, joiden vuoksi kyseisen tahon "totuus" tulee ymmärrettäväksi vaikka olisikin ehkä osittainen. Katsantokantojen suhteuttaminen jää yleensä kertojan vastuulle, koska toimijat harvoin jutussa tuovat esiin toisten osapuolten näkemyksiä siinä "vastavuoroisen herkkyyden" hengessä, jota tällaisen jutun keskusteleavuus edellyttäisi. Joissain tapauksissa näinkin voi olla:

"Kuntien käyttämä raha tuo potkua yhtä lailla" (Iltalehti 10.8.96)

Pääministeri Paavo Lipponen toivoo kuntien alentavan kunnallisveroa tai panevan rahojaan työllistäviin hankkeisiin. Lipposen mukaan kunnallisveron alentamisesta saataisiin talouteen potkua.

Kuntaliiton kanta on, että kuntien kannattaa ensi sijassa panostaa työllisyyden hoitamiseen. Se kunta, jolla varaa on, alentakoon halutessaan veroja.

Suomen kuntaliiton toimitusjohtajan Jussi-Pekka Alasen mukaan kuntaliitto ja pääministeri ovat tästä samaa mieltä. Kuntien yhteiseen veroaleen ei ole mahdollisuuksia.

Alanen sanoo, että kuntien käytössä rahat tuottavat saman potkun talouteen kuin jos se raha "jaettaisiin" veronalennuksina kuntalaisille.

Skandaalijutun hyväksyttävyyden perustuu geneeriseen sopimukseen vallan vahvistamisesta. Juttu on pätevä, jos se paljastaa kommunikatiivisena esiintyvän esiintyjän strategisuuden tilanteessa, jossa strateginen toiminta ei ole hyväksyttävissä. Skandaaliin liittyy selvä hyvä-paha -asetelma. Juttu ei kuitenkaan ole moniääninen siinä mielessä, että eri katsantokantoja rinnastettaisiin toisiinsa. Pikemminkin jutussa varsin yksioikoisesti tuomitaan jotkin esiintyjät. Yleensä skandaalijutuissa on myös kommunikatiivisina esitetyjä esiintyjä, jotka yhdessä kertojan kanssa tuovat esiin strategisen esiintyjän strategisuuden. Strategisten esiintyjien toiminnan perusteita ei yritetä vakavasti ymmärtää eikä suhteuttaa kommunikatiivisina esitettyjen esiintyjien näkemyksiin. Esimerkkimme kommunikatiivinen esiintyjä on Marjaana Koskinen ja strategisia esiintyjä muut sosiaalidemokraatit.

"Arja Alho ajaa ihmisiä roskalaatikoille" – Kansanedustaja Marjaana Koskinen yllättyi demariryhmän kylmyydestä (Iltalehti 16.8.96)

Koskisen kertoman mukaan demariryhmästä löytyy ihan vilpittömän oikeisto-aatteen paloa. Eduskuntaryhmän kesäkokouksessa Nokialla Markku Pohjola kertoi innostuneena Atlantan-kuulumisia, miten neekeri siellä lankkasi Pohjolan kengät ja oli niin iloinen saadessaan kaksi dollaria, Koskisen mukaan Pohjolaa harmitti se, että niin monet ihmiset kulkevat lenkkitoissa, joita ei voi lankata.

Populaari skandaali hämärtää vallan vahtimista koskevaa normia. Tällaisen jutun pätevyys perustuu virallisen ja populaarin arkijärjen vastakkainasetteluun ja tällä vastakohtaisuudella leikittelyyn (vrt. Kunelius 1996, 240-249, 304-373). Populaarissa skandaalissa ei muodostu selvärajaista ironista yhteisöä, joka tuomitsisi strategiset esiintyjät. Sen sijaan juttua hallitsee koominen epävarmuus toimijoiden luonteesta: hyvä-paha -asetelma hämärtyy. Tyypillisesti tällaisessa jutussa toimijan strategisuus nähdään jollain tavalla hyväksyttäväksi, "rooliin kuuluvaksi", tai ainakin ymmärrettäväksi. Näin käy myös esimerkkijutussamme:

Kymen maaherra suurlääniä vastaan turvallisuussyistä (Iltalehti 5.8.96)

Kymen läänin maaherra Mauri Miettinen rinnastaa nykyisen lääninhallinnon uudistuksen vanhoihin rajankäynteihin. Erona on hänen mielestään vain se, että entinen vihollinen tuli ulkoa, nykyinen sisältä.

Sensaatiojutussa kertojan liioittelu ja paatos viedään niin pitkälle, että toimitajan strategisuus alkaa näkyä. Sensaatiojuttujen hyväksyttävyyttä perustuu kuitenkin geneeriseen sopimukseen juttujen tällaisesta melodramaattisesta luonteesta. Kukaan ei ärsyynny liioittelusta, jos kyse on vaikkapa tuoreen maailmanmestarin juhlinnasta. Jos jotkut vastaanottajat eivät kuitenkaan tunnista tai hyväksy sensaatiojutun geneeristä sopimusta, toimittajasta tulee ironisen tilanteen uhri.

Kun valkoinen kaulus harmaantuu – Neljä miestä, neljä kohtaloa, neljä näkökulmaa työttömyyteen (Iltalehti 17.8.91)

Esko häpeää SITÄ

Seppo on SIIHEN alistanut.

Heikki uskottelee olevansa tyytyväinen SIITÄ huolimatta.

Kari näkee SEN ponnahduslautana uudelle, loistavalle uralle.

... Työttömyyden kuluttavaa vaikutusta lisäävät Eskon kohdalla häpeän ja epäonnistumisen vivahteet, joita hänen on eri tavoin salailtava ja peiteltävä.

Siksi hän yrittää mahdollisuuksien mukaan elää niin kuin mikään ei olisi muuttunut, vaikka mikään ei olekaan niin kuin ennen.

Juttu kertoo neljästä entisestä johtajasta, jotka nyt viisissäkymmenissä ovat joutuneet työttömiksi. Juttu pyrkii käsittelemään erityisesti miesten tunteita ja asenteita, jotka kertoja tuo esiin empaattisesti ja selvästi liioitellen. Kertoja yrittää saada lukijat eläytymään miesten oletettuihin tunteisiin. Tämän vuoksi kertoja kertoo asioita, joita toimittaja tarkkaan ottaen ei voi tietää.

Sensaatiojutun geneerisen sopimuksen puitteissa kaikki neljä miestä näyttävät kommunikatiivisina oman elämäntragediansa tulkkeina. Geneerinen sopimus voi kuitenkin murtua, jos lukija tulkitseekin jutun koko asetelman ideologiseksi. Toimittaja haluaa näyttää kuinka työttömyys on erityisen julmaa niille, jotka tipahtavat korkeista asemista. Tämä voi joistakin lukijoista olla ideologista sumutusta: elävähän jutun työttömät johtajat edelleen varsin leveästi, edes golfharrastuksesta ei ole tarvinnut luopua. Tällaisessa luennassa toimittajasta tulee yksi oman juttunsa konnista.¹³

Metageneerisen jutun hyväksyttävyyttä perustuu journalistisen arkijärjen (genrenormien) ja joidenkin muiden arkijärjen muotojen vastakkainasetteluun ja tällä vastakkainasettelulla leikittelyyn. Kertoja (tai esiintyjä) voi esimerkiksi ironisoida toimittajaa tai jutun lajityyppiä. Jutussa käsitellään lajityypillisiä pakkoja ja strategioita tai tuodaan esiin toimittajan työn ristiriitaisuuksia. Juttutyypin muistuttaa kaunokirjallisuuden ns. metafiktiota, jossa kerrotussa maailmassa otetaan puheeksi kertominen sinänsä. Metageneerinen juttu on moniääninen, koska juttu itse tulee siinä oman kerrontansa kohteeksi. Seuraava esimerkkimme on metageneerinen, koska siinä kertoja korostaa jutun kirjoittaneen toimittajan ironista tilannetta. Toimittaja on tekemässä juttua esikoiskirjailijoiden kokouksesta, muttei ole tutustunut etukäteen heidän kirjoihinsa. Vähä vähältä jutun ironinen tilanne kuitenkin muuttuu monitulkintaisemmaksi. Lopulta ironia ehkä kohdistuukin enemmänkin esikoiskirjailijoiden omahyväisyyteen kuin toimittajaan. Erityisesti jutun viimeinen kappale tukee tätä tulkintaa:

Häpesin esikoiskirjailijoiden kanssa – Pentinkulman päivien kömpelöin esitys on journalistin vierailu Urjalan motellilla (Aamulehti 1.8.98)

...Työelämässä on monenlaisia vaikeuksia, miksei siis myös kirjailijoilla? Häpeä alkaa hellittää. Ehkä voin jutella esikoiskirjailijoiden kanssa niitä näitä, vaikka en ole lukenut heidän teoksiaan.

Sitten häpeä taas iskee.

Esikoiskirjailijat pohtivat, että heidän on kestävä julkisuuden asiantuntemonta kritiikkiä. Siis minua.

...Ystävällinen Pystynen kysyy, haluaisinko vielä puhua jonkun esikoiskirjailijan kanssa. Ei kiitos, sanon. Olen puhunut esikoiskirjailijoiden kanssa jo riittävästi.

Yllä kuvaamamme juttutyypit voi ymmärtää erilaisiksi journalistisiksi välineiksi organisoida julkista keskustelua. Jokainen juttutyyppi tarjoaa toimittajalle hie- man erilaisia tapoja rinnastaa tai asettaa arvojärjestykseen juttuun valittujen esiintyjien näkökulmia ja yrittää paljastaa heidän toimintaehtojaan, ennakkoluulojaan sekä niiden mahdollista valheellisuutta ja poleemisuutta. Tällaisen yhden jutun puitteissa operoivan analyysin merkitys on lähinnä siinä, että sen avulla löydettyjä tekstien dialogisia elementtejä voidaan käyttää hyväksi laajempia julkisen keskustelun prosesseja analysoitaessa. Vasta tällaisissa prosesseissa totuuden metsästykselle ominainen itsekorjaavuus ja avoimuus voisivat olla mahdollisia. Avoimessa prosessissa julkiso voisi reagoida aiempiin puheenvuoroihin eikä keskustelu olisi niin tiukasti toimittajan ja eliittilähteiden kontrollissa kuin yksittäisissä jutuissa.

Aihelman dialogisuus

Kutsumme toisiinsa viittaavien, samaa aihetta käsittelevien juttujen joukkoa *aihelmaksi*. Aihemat ovat eräänlaisia jatkokertomuksia, joita journalismissa syntyy ja kuolee jatkuvasti. Journalistinen pätevyys tai pätemättömyys on paljon konkreettisempaa aihelman yhteydessä tarkasteltuna kuin yksittäisen juttuesimerkin tai abstraktin lajityypin yhteydessä. Jutun pätevyys lajityypinsä edustajana riippuu paljon siitä, mitä aiheesta on kirjoitettu aikaisemmin. Osassa aiheista on selvästi kysymys "totuuden metsästyksen" prosesseista. Journalistit eivät jätä vihjettä tarkastamatta tai lomalistoja tutkimatta, kun halutaan vaikkapa selvittää millä tavoin pääministeri Paavo Lipponen vaikutti pankinjohtaja Ulf Sundqvistin kanssa tehtyyn vahingonkorvaussopimukseen. Tässä aiheissa totuutta etsittiin tosissaan, joskaan ei välttämättä aina kovin oikeudenmukaisesti. Monien vähemmän skandaalinkäryisten asioiden yhteydessä totuuden etsimisen sijasta "totuus" usein vain esitetään.

Rajoitumme aiheita koskevassa tarkastelussamme käsittelemään journalismin roolia demokraattisessa päätöksentekoprosessissa. Tämä näkökulma on korostunut myös kansalaisjournalismikokeiluissa ja niitä koskevassa keskustelussa. Habermasin (1996) mukaan legitiimi¹⁴ julkinen mielipiteen- ja tahdonmuodostus edellyttää vastauksia 1) eettis-poliittisiin, 2) intressien tasapainottamiseen liittyviin, 3) teknis-pragmaattisiin ja 4) moraalisiin kysymyksiin.

On mahdollista erottaa aiheumatyyppjä, jotka vastaavat melko hyvin yllä lueteltuja julkisen tahdonmuodostuksen legitiimiyden aspekteja. Sundqvist-jupakan kaltaiset *skandaaliaihemat* tuntuisivat liittyvän erityisesti eettis-poliittisiin kysymyksiin. Niissä on kyse päämäärien asettamisesta. Niissä etsitään selvyyttä yhteisestä elämänmuodosta ja sitä ohjaavista ideaaleista eli siitä, mikä on hyvää jollekin konkreettiselle yhteisölle jonain aikana. *Poliittiset kiista-aihemat* taas liittyvät selvimmin intressiristiriitojen sovitteluun. Kun yhteistä intressiä ei voida löytää, on pystyttävä kompromisseihin moraalisesti hyväksyttävällä tavalla. Kiista-aihemissa on kyse erilaisten ryhmien pyrkimyksestä päästä mukaan muotoilemaan kompromisseja. Kolmas, *prosessi- tai ongelma-aihema* liittyvät selvimmin teknis-pragmaattisiin kysymyksiin. Niissä etsitään keinoja annettujen päämäärien toteuttamiseksi, ja legitiimi ratkaisu perustuu tietämykseen siitä,

mikä toimii. Habermasin neljättä kysymysryhmää vastaavia korostetusti *moraalisia aiheilmia*, on vaikeampi löytää, koska moraaliset kysymykset Habermasin tar koittamassa mielessä edellyttävät, että aiheista keskusteltaisiin universaalista, pu heyhteisön intressit ylittävästä näkökulmasta.¹⁵ Kaikkia aiheilmatyyppjeä voidaan ja pitäisi kuitenkin arvioida myös moraaliselta kannalta.

Taulukossa 2 yritämme havainnollistaa, kuinka eri juttutyyppjeä voidaan käyt tää eri tyyppisissä aiheilmissa. Kukin vasemmanpuoleisista laatikoista edustaa ai helmatyyppin yksioikoisinta muotoa, jota voidaan monipuolistaa "laajentamalla" sitä sekä pystysuunnassa (lisäämällä tarkasteltavia kysymyksiä) että vaakasuun nassa (lisäämällä dialogisia elementtejä).

TAULUKKO 2:

Aihelmatyyppien yksioikoiset ja monipuoliset versiot.

	Yksioikoinen	Monipuolinen
Skandaali-aihelmat (Eettis-poliittiset kysymykset)	· Koostuu skandaali- ja sensaatiojutuista. · Herättää helposti moralistisia ennakkoluuloja ja aggressioita pikemmin kuin moraalista keskustelua. · Prosessi etenee kunnes "yksi tulkinta" on kulutettu loppuun.	· Skandaali- ja sensaatiojuttuja suhteellistetaan moniäänisemmällä jutuilla. · Moralistiset aggressiot houkutellean esiin, mutta asetetaan sitten keskustelun kohteiksi. Tuodaan esiin asiaan mahdollisesti liittyviä intressejä ja vaatimusten käytännön seuraamuksia. · Prosessi etenee kunnes kaikki osapuolet ovat saaneet vaikuttaa lopputulokseen.
Poliittiset kiista-aihelmat (Intressien tasapainottaminen)	· Koostuu toteavista jutuista. · Korostaa ristiriitoja ja vastakkainasetteluja. · Prosessi liittyy poliittisten ryhmien kamppailuun niiden kantoja tukevasta julkisuudesta ja päättyy kun kiistan aiheena olevasta asiasta tehdään sitova päätös.	· Erityisesti rinnastavia juttuja, mutta myös muita moniäänisiä juttutyyppjeä. · Tuo ristiriidat esiin, mutta etsii lisäksi niiden "perimmäisiä syitä", arvolähtökohtia ja vaatimuksien käytännön vaikutuksia. Tavoitteena "vastavuoroisen herkkyyden periaate". · Prosessi jatkuu kunnes osapuolet ovat ainakin ymmärtäneet toistensa näkökannat. Tavoitteena on legitiimi kompromissi.
Ongelmakeskeiset tai hallinnolliset aihelmat (Teknis-pragmaattiset kysymykset)	· Koostuu toteavista jutuista. · Tarjoaa tärkeää informaatiota, mutta kätkee helposti ongelmaan liittyvät poliittiset ja eettiset kysymykset. Asiantuntijoiden rooli on keskeinen. · Liittyy jonkin ongelman esiin tuomiseen ja erilaisten käytännön ratkaisumallien arviointiin sekä asiantuntijoiden kilpailuun ongelmien "omistuksesta".	· Rinnastavia juttuja. · Poliittiset toimijat, erityisesti ne kansalaiset, joihin suunnitellut toimet kohdistuvat, otetaan keskusteluun mukaan ja näiden tietämys tuodaan esiin. Mahdollisuus piileviin eettisiin tai intressiristiriitoihin pidetään esillä.

Skandaali-aihelmat siis käsittelevät eettisiä kysymyksiä. Aihelmien pontimena on tyypillisesti moraalinen paatos vääräksi oletettua toimintaa ja sen strategista puolustelua vastaan. Jeffrey Alexander (1989) kuvaa Watergate-skandaalia koskevassa työssään, miten tällaisten skandaalien avulla kansakunta voi kokea ja luoda uudelleen "poliittisen uskontonsa" (civic religion) keskeisimmät opinkappaleet. Samantapaista "arvojen yleistymistä" (value generalisation) voi arvella tapahtuneen pienemmässä mitassa Sundqvist-jupakassakin. Yksinkertaistaen kyse on siitä, että rikkomukset ja niiden käsittely muistuttavat ihmisiä "arvoperustasta", josta he voivat sanoa olevansa yhtä mieltä muista eroavuuksistaan huolimatta – niinpä Sundqvist-tapausta ei konstruoitu julkisuudessa yksinomaan poliittiseksi kiistaksi (demarit vastaan muut). Kyse on näin Habermasin mainitsemien eettis-poliittisten kysymysten käsittelystä.

Arvojen yleistymisen käänköpuolena on moraalipaniikin mahdollisuus. Suomalaisessakin julkisuudessa esimerkiksi on pysytellyt sitkeästi kysymys sosiaaliturvan väärinkäytöstä (vrt. Golding & Middleton 1983). Moraalipaniikit ovat julkisia hyökkäyksiä joltain tiettyä kansanosaa kohtaan joko jonkin poliittisen päämäärän ajamiseksi (Hall & al. 1978) tai vain sosiaalisen integraation vahvistamiseksi (Cohen 1980). Moraalipaniikit rikkovat eettis-poliittisen keskustelun legitimiisyyttä, koska ne populistisesti jättävät tuomatta esiin hyökkäysten kohteiden näkökulman (vrt. esim. McRobbie 1994).

Skandaali-aihelmiin usein liittyviä legitimizeettiongelmiä voi yrittää lähestyä ottamalla jälleen avuksi Bahtinin luonnehdinnat sokraattisesta dialogista. Näistä *anakrisiksen* tarkoituksena on pakottaa keskustelun osapuolia paljastamaan piiloisia ennakkoluulojaan, kun taas *synkrisis* viittaa kilpailevien näkökulmien rinnastamiseen. Voisikin ehkä ajatella, että skandaalit ja sensaatiot olisivat joskus hyväksyttävissä dialogin lähtökohtina, mutta eivät välttämättä keskustelun koko kehäksinä. Skandaaligenre toimii anakrisiksen tavoin vetoamalla ihmisten piiloiisiin ennakkoluuloihin ja tuomalla ne esiin. Jos aiheet pitäytyvät paljolti yksinäisissä toteavan jutun, skandaalin ja sensaation juttutyypeissä, ennakkoluuloja ei kyseenalaisteta ja prosessi jää stereotyyppisten totuuksien vahvistamiseen. Tästä voitaisiin edetä kyseenalaistamalla skandaalin perustana olevaa moraalista paatosta vaikkapa populaarille skandaalille ominaisen ironian avulla tai ottamalla skandaalien perustana olevat moraaliasettamukset vakavan keskustelun alaiseksi.

Esimerkiksi toisesta aiheilmatyyppistä eli poliittisesta kiista-aihelmasta käy hyvin ay-maksujen verovähennysoikeutta koskeva keskustelu syksyltä 1994. Tuolloin ammattiyhdistysliike ja porvarihallitus ottivat rajusti mittaa toisistaan. Hallitus ehdotti vähennyksiin heikennyksiä, mihin taas SAK vastasi uhkaamalla työtaistelutoimilla. Tässä aiheilmatyyppissä ei ole kyse samassa mielessä arvojen yleistymisestä kuin skandaali-aihelmassa. Pikemminkin niissä luodaan asetelmia ja argumentteja tiettyjen päämäärien ja intressien ajamista varten.

Kiista-aihelmille on tyypillistä, että osapuolet pyrkivät esittämään itsensä kommunikatiivisena, mutta toisen osapuolen strategisena. Uutiskertoja taas esittäytyy neutraalina puheenjohtajana, joka jakaa osallisille puheenvuoroja. Tyypillisesti uutiset kuitenkin pyrkivät tuomaan korostetusti esiin kiistaa kärjistäviä elementtejä. Pääkirjoituksissa taas viestimet voivat esittää varsin selviäkin näkemyksiä osanottajien kommunikatiivisuudesta tai strategisuuudesta. Esimerkiksi ay-vähennysten aiheilmassa pääkirjoitukset varsin yksituumaisesti tuomitsivat ay-liikkeen toiminnan ja pitivät hallituksen toimintaa järkevänä (Reunanen 1995, 37-38).

Kiista-aihelmat ovat totuuden metsästyksen suhteen ongelmallisia sikäli, että niissä korostuvat keskustelun strategiset piirteet. Väitteitä esitetään paljon, mutta niitä perustellaan vähän. Osapuolet tietävät totuutensa jo etukäteen, eikä julkisessa keskustelussa ole kyse totuuden metsästyksestä, vaan erillisten totuuksien

välisestä retorisesta kamppailusta. Kiistaa kärjistävän kirjoittelun tai toteavalle uutisoinnille ominaisen kärjistettyjen mielipiteiden toistamisen sijasta voitaisiin kuitenkin pyrkiä keskusteluun mielipiteiden perusteluista. Silloin tällöin toimittajat voisivat tarkastella myös omaa rooliaan kiistojen lietsojina ja epäilytelien viittäjina.

Kolmas aiheumatyyppi eroaa edellisistä selvästi, koska se rakentuu skandaalin tai kiistan sijasta hallinnollisen prosessin seuraamisesta tai jotain yhteiskunnallista ongelmaa koskevasta, yhteistä ratkaisua etsivästä keskustelusta. Tässä aihe-
massa painottuvat Habermasin mainitsemat teknis-pragmaattiset kysymykset. Tällöin ongelmana voi olla, ettei oletettu *yksimielisyys päämäärinä* olekaan todellista. Toiseksi teknis-pragmaattinen lähtökohta korostaa ratkaisujen tehokkuuden merkitystä ja on siten omiaan luovuttamaan määrittelyvaltaa asiantuntijoille. Näitä ongelmia on viime aikoina käsitelty kansalaisjournalismista käydyssä keskustelussa.

Tavallisimmin hallinnolliset tai ongelmakeskeiset aiheet muodostuvat toteavista jutuista, joissa seurataan jonkun ongelman ratkaisuyrityksiä asiaa pohtivan työryhmän asettamisesta sen mietinnön valmistumiseen ja uusien lakien hyväksymiseen asti. Esimerkkimme tästä aiheumatypistä ei ole tällainen yksioikoinen aihe, vaan aiheumatypin monipuolinen versio. Kyseessä on Helsingin Sanomien elokuussa 1996 julkaisema neliosainen juttusarja *Maa vailla palveluja*. Juttusarja liittyi jo aiemmin alkaneeseen ns. piikakeskustelun kiista-aiheeseen, joka syntyi ministeri Arja Alhon johtaman työryhmän esitettyä verohelpotuksia apu-työvoimaa palkkaaville kotitalouksille.¹⁶ Juttusarjan avulla Helsingin Sanomat halusi ilmeisesti tehdä aiheesta perusteellisemmän, taustoittavan ja uutta ideoivan selvityksen. Aihelmalla pyrittiin vakavaan keskusteluun mahdollisuuksista ratkaista työttömyysongelmaa elvyttämällä palveluelinkeinoja. Juttusarja koostui neljästä vajaan sivun kokonaisuudesta, joissa oli tilastotietoja suomalaisen palveluelinkeinon laajuudesta ja kirjosta, ihmisten mielipiteitä siitä, millaisia palveluja he olisivat valmiita ostamaan, nuorten palveluyrittäjien haastatteluja jne.

Maa vailla palveluja -aiheuma vaikuttaa varsin kommunikatiiviselta. Jutuissa pohditaan työttömyyden ja harmaan talouden ongelmia sekä mietitään keinoja näiden ongelmien helpottamiseksi palveluelinkeinoissa. Jutuissa esiintyy tasapuolisesti tutkijoita, yrittäjiä, poliitikkoja ja kansalaisia. Aihelmassa ei oikeastaan esitetä ketään strategisena toimijana. Ongelmina esitetään sen sijaan yhteiskunnalliset ja kulttuuriset rakenteet. Aihetta myös käsitellään varsin monipuolisesti. Sarja ei kuitenkaan virittänyt pitempiaikaista julkista prosessia. Jutuissa esiintyneet ihmiset tuotiin ikään kuin hetkeksi näytille mielipiteineen, mutta heitä ei onnistuttu houkuttelemaan pitempiaikaiseen julkiseen prosessiin. Aihelman keskustelu ei vaikuttanut spontaanilta, eivätkä esiintyjät siinä viitanneet suoraan toisiin puheenvuoroihin. Keskustelu oli journalistien suunnittelemaa ja välittämää. Juttusarja ei herättänyt jatkokeskustelua yleisönosastossa.

Savon Sanomien kansalaisjournalismikokeilussa havaittiin samantapaisia ongelmia. Kansalaisten ryhmäkeskusteluista tehdyt jutut eivät herättäneet julkisia reaktioita tai kommentteja. Kokeilua suunnitelleen ja toteuttaneen Heikki Heikkilän arvion mukaan jutut olivat ehkä liiankin tasapuolisia ja yleisiä, jotta ne olisivat herättäneet jatkokeskustelua. Heikkilä ehdottaakin, että jatkossa keskustelujen anti julkaistaisiin rosoisempien, lyhyempien, keskeneräisempien ja paremmin kohdennettujen juttujen sarjana. (Heikkilä 1999, 13.)

Palveluelinkeinoaiheuman kanssa samaa teemaa kiistakehyksen kautta lähestynyt piika-aiheuma viritti paljon yleisönosastokirjoittelua ja muuta spontaania keskustelua. Palveluaiheuman provosoimattomuus johtui ehkä siitä, että jutuissa

ei onnistuttu identifioimaan, mikä palveluelinkeinojen problematiikassa oli "poliittista" siinä määrin, että lukijat olisivat olleet valmiita tarttumaan siihen *henkilökohtaisesti*. Julkison muodostumisen yhtenä edellytyksenä tuntuisivat olevan erilaiset edut tai jonkinasteinen erimielisyys arvoista, päämääristä tai keinoista. Nyt palveluyhteiskunta-aihelmassa ei oikeastaan tuotu eturistiriitoja esiin lainkaan. Ne oli soviteltu toimituksessa jo valmiiksi, ja lukijoille tarjottiin monelta kannalta mietittyjä tietoja siitä, miten palveluelinkeinoja voitaisiin järkevästi elvyttää. Lukijoille ei ehkä tarjottu ratkaistavaksi sellaista ongelmaa, johon he olisivat voineet tarttua julkisosa muodostamalla – ainakaan sellaista julkisosa ei syntynyt, jonka toiminta olisi tullut näkyväksi Helsingin Sanomien sivuilla.

Lopuksi

Kansalaisjournalismiprojekteissa tutkijat ovat yhdessä toimittajien kanssa luoneet uusia journalistisia käytäntöjä, jotka kannustaisivat julkisosa julkiseen keskusteluun. Tavoitteena on uudenlaisia työtapoja kehittämällä tuottaa uudenlaisia journalistisia tekstejä. Tässä artikkelissa olemme edenneet toiseen suuntaan: olemme yrittäneet paikantaa nykyisen journalistisen käytännön tuottamista teksteistä niiden dialogisia elementtejä ja mieltä, millaista dialogisuutta niistä ehkä puuttuu.

Julkiseen keskusteluun liittyy ainakin kaksi käytännöllistä ongelmaa. Ensimmäkin pulmana on se, miten saada ihmiset osallistumaan julkiseen keskusteluun (tätä voisi kutsua virittävyysongelmaksi). Toinen pulma (pätevyysongelma) taas koskee sitä, miten turvata julkisen keskustelun reiluuks. Käytännössä nämä ongelmat lyövät usein toisiaan korvalle. Jos virittävyydessä onnistutaan vaikkapa kärjistyksen ja provosoinnin avulla, keskustelu ei ehkä muodostu kovin oikeudenmukaiseksi. Oikeudenmukaisuuteen pyrkiminen taas saattaa karsia keskustelusta provosoivat ja virittävät elementit.

Ehkä olennaista ei kuitenkaan ole se, onko keskustelu kärjistävää vai siloittelevaa. Tilanteesta riippuen se voi olla kumpaa vain. Olennaisempaa on keskustelun kommunikatiivisuus. Kommunikatiivinen toiminta voi monessa tilanteessa olla kärjekkäämpää kuin strateginen toiminta. Strategisuus voi tahallisen kärjistämisen lisäksi olla myös toisten mielipiteiden myötäilyä ja todellisten ristiriitojen peittelyä. Kommunikatiivinen, muita osapuolia mielistelemätön omien näkemysten esiintuominen voi taas olla hyvin provosoivaa. Joku julkison jäsen voi myös kokea, ettei vilpitönkään puheenvuoro ole pätevyysvaateensa mittainen, ja tämä kokemus voi periaatteessa provosoida julkisen, korjaavan puheenvuoron.

Julkisen keskustelun tällaisen itsekorjaavuuden tiellä on kuitenkin lukuisia esteitä. Kynnys keskusteluun osallistumiseen on usein varsin korkea. Yksi syy voi olla voimattomuuden tunne: osallistuminen ei vaikuta mitään, koska päätökset tehdään kuitenkin muualla. Toinen syy liittyy osallistumisen riskeihin. Kommunikatiivinen toiminta sisältää aina riskin tulla ymmärretyksi väärin. Tämän lisäksi halutaan ehkä välttää naapureiden ja tuttavien vinoja hymyjä. Toimittajat saattavat pelätä yleisön, työtovereiden tai esimiesten kritiikkiä. Joskus nämä riskit ovat todellisia, joskus kuviteltuja.

Voisikin olla hyödyllistä tutkia tarkemmin julkisoon osallistumiseen liittyviä riskejä ja pohtia keinoja, joilla niitä voitaisiin vähentää. Tässä artikkelissa käytimme totuuden metsästyksen metaforaa muun muassa siksi, että se edellyttää tietynlaista "hyvää tahtoa" julkiseen keskusteluun osallistuvien kesken. Tämä "hyvä tahto" juontuu yhtäältä oivalluksesta, että jokainen yksittäinen puheenvuoro on väistämättä puutteellinen. Toisaalta se juontuu toivosta, että keskustelu kokonaisuutena voi ehkä silti johtaa jollain tapaa mielekkääseen tulokseen. Julkisen kes-

kustelun sävy heijastelee tietysti julkison taustalla olevia jännitteitä. Oma vaikutuksensa on kuitenkin myös journalistisilla käytännöillä. Ehkä jo pelkkä muutos journalismin luonnetta koskevassa ymmärryksessä vähentäisi julkisen keskustelun riskejä ja siten vähitellen muuttaisi journalismia keskusteleavammaksi.

Viitteet

- 1 Julkison ja yleisön erottelu vastaa kutakuinkin englannin kielessä luontevaa erottelua sanojen public ja audience kesken. Julkiso tarkoittaa osallistuvaa ja keskustelevaa yleisöä, yleisö esityksiä sivusta seuraavaa yleisöä. Erottelusta tarkemmin, ks. Pietilä & Ridell 1998.
- 2 Lehti voi esimerkiksi omalla painoarvoltaan huolehtia siitä, että jokin kansalaisryhmä saa viranomaisilta vastaukset esittämiinsä kysymyksiin. Lehti voi myös tehdä tai teettää selvityksiä sellaisten ryhmien käyttöön, joilla itsellään ei olisi niihin varaa (Kunelius 1999, 48).
- 3 Hookway (1992, 76) huomauttaa: "Peirce denied that reality was wholly determinate: there is not a reality corresponding to every question that might rise (...) Whenever a question comes up as a topic for inquiry, it is rational to hope, and to proceed on the assumption that the question has a determinate answer (...) Unless we formed this hope, and made it the basis of our action, we should never be able to participate in inquiry, not least because, since science does not trade in beliefs, we could not be guided by the belief that the question has an answer."
- 4 Käännös: Veikko Pietilä.
- 5 Journalismi kommunikatiivisena toimintana on ymmärrettävissä journalistien ja lukijoiden pyrkimyksiksi sovitaa yhteisymmärryksessä toimintansa yhteen vaikka tavoitteet eivät ole samat. "Geneerinen sopimus" viittaa siihen, että tällainen yhteisymmärrys on olemassa niin kauan kuin journalistit pysyvät sen puitteissa. "Sopimus" on kuitenkin metafora, jota ei pitäisi ottaa liian todesta – yhteisymmärrys voi monesti vallita vain siksi, ettei lukijoiden tyytymättömyys kantaudu toimitukseen asti.
- 6 Virittävyyttä-käsitteestä suomalaisessa keskustelussa ks. esim. Hernánus ym. (1987). Käsitteellä olisi mielestämme käyttöä myös kansalaisjournalismin liittyvissä pohdintoissa, mutta ei niinkään siinä vaikutustutkimuksen kontekstissa, jossa se on noussut esiin. Itse asiassa virittävyyden idea sisältyy Deweyn tapaan ymmärtää julkison synty toiminnan tarkoitattomia seurauksia kontrolloimaan. Virittävyys ei kuitenkaan mielestämme saisi olla vain määrällinen kysymys, vaan on kysyttävä myös millainen virittäminen on hyväksyttävää. Onko virittävyyden nimissä esimerkiksi hyväksyttävää tehdä kärjistävä, yksipuolinen ja syyllistävä juttu?
- 7 Tällaisen kritiikin juuret ovat fenomenologisessa uutitutkimuksessa (Altheide 1974).
- 8 Esimerkiksi Seija Ridell (1998) päätyi televisiouutisia koskevassa yleisötutkimuksessaan tämännäköiseen johtopäätökseen.
- 9 Ajatus epäily- ja uskomispelistä on lähtöisin Peter Elbow'ltä, ja Anderson ja kumppanit (1994, 139) soveltavat sitä journalismiin. Tulkintamme mukaan epäilypelissä on kyse strategisuusoletuksesta ja uskomispelissä kommunikatiivisuusoletuksesta. Epäily- ja uskomispelien toisiaan täydentävä rooli poliittisessa kulttuurissa käy hyvin ilmi Ronald Jacobsin ja Philip Smithin artikkelissa, jossa he tosin puhuvat epäilyn ja uskonnin sijasta ironisista ja romanttisista narrativeista (1997, 67-76; ks. myös Renvall & Reunanen 1998, 8-10).
- 10 Ironiaa voisi ehkä käyttää myös epäilypelin horjuttamiseen. Tällöin toimittaja ironisoisi joko lukijoita, jotka epäilevät lähettä strategiseksi tai lähteitä, jotka epäilevät toisia lähteitä strategiseksi. Näin ironialla voisi yrittää vääntää keskustelua kommunikatiiviseen suuntaan, ja ironiaa voisi yrittää systemaattisesti kohdistaa strategisuuden olettamiseen. Ironian avulla siis osoitettaisiin naiiviksi vaihteeksi strategisuuden olettaminen, ei vain kommunikatiivisuuden olettaminen.
- 11 Tarkastelemme toisin sanoen sitä, miten kertoja operoi jutussaan esiintyviä tahoja. Tällä on tietysti vaikutusta myös siihen, millaisiksi esiintyjien väliset suhteet jutussa muotoutuvat. Esiintyjien välisen dialogisuuden erittelystä ks. esim. Renvall 1998. Kerronnallisten suhteiden erittelystä yleisemmin ks. esim. Pietilä 1995.
- 12 Yksinäisyyttä ja moniäänisyyttä sekä taideteosten näkökulmarakennetta yleensä ovat käsitelleet esim. Bah-tin 1991 ja Uspenski 1991.
- 13 Lisäksi jutussa on geneerisiä murtumia, jotka tekevät mahdolliseksi myös esiintyjä ironisoivat tulkinnat. Esimerkiksi ingressin eufemistinen tyyli tuo koomisia mielleyhtymiä muihin miehille kiusallisiin asioihin. Hyväosaisten ahdingkoa liioittelevat jaksot on helppo tulkita kertojan pyrkimyksiksi korostaa miesten tilanteen ironisuutta. Tarinan opetus olisikin nyt se, että jutun miehet ja heidän kaltaisensa ovat ajaneet strategisesti omaa etuaan toisten kustannuksella. Strategisuus on kuitenkin iskenyt omaan nilkkaan. Nyt kertojan ja miesten näkökulmat eroavat toisistaan, ja kertojan näkökulma kohdistaa miehiin vahingoniloisen naurun. Tällaisessa luennassa jutussa korostuvat sensaation ohella populaarin skandaalin ainekset.
- 14 Termi legitiimi viittaa Habermasilla (1987, 120-) demokraattiseen päätöksentekoprosessiin, jossa kansalaiset ideaalitapauksessa voisivat tuntea itsensä niiden lakien laatijoiksi, joita he joutuvat noudattamaan. Julkisuudella on tässä tärkeä rooli, sillä ideaalijulkisuudessa muodostuu julkinen tahto, josta sitten muovataan kaikkia sitovat lait. Legitiimiyys ei edellytä konsensusta kaikista päätöksistä. Riittää, jos päätöksenteon menettely-

tavat koetaan legitimeiksi. Esimerkiksi vähemmistön yleensä oletetaan hyväksyvän enemmistöpäätökset legitimeiksi. Jatkamme tässä Habermasin ajatusta nostamalla esiin sitä, että journalistiset käytännöt säätelevät julkista tahdonmuodostusta samaan tapaan kuin menettelytavat päätöksentekoa. Erona on, ettei journalistisia käytäntöjä ole eksplikoitu eikä sidottu lakiin. Tästä huolimatta journalististen käytäntöjen legitimeettiiä on syytä kysyä. Journalistiset käytännöt ovat legitimejä, jos ihmiset voivat kokea itsensä julkisen tahdonmuodostuksen subjekteiksi. Tämä on mahdollista, mikäli he pääsevät osallistumaan julkiseen keskusteluun oikeudenmukaiseksi koetulla tavalla. Journalististen tekstien pätevyysvaateisiin kuuluu oletus "reilusta pelistä", juttujen normatiivisesta hyväksyttävyydestä. Jos yksittäinen juttu sisältää "epäreiluksi" koettua ainesta, siitä olisi voitava herättää julkista keskustelua. Olennaista on kuitenkin kysyä, ovatko julkista keskustelua sääntelevät journalistiset käytännöt omiaan tuottamaan "reilua" julkisuutta. Näin juttujen reilun pelin vaatimus viittaa ennen kaikkea näihin journalismin pelisääntöihin. Yksittäiset rikkomukset voidaan ehkä sietää, jos julkisuus yleisesti ottaen koetaan hyväksyttäväksi.

- 15 Ehkäpä keskustelu eläinten oikeuksista voisi käydä esimerkiksi tästä.
- 16 Edellä esittelemämme Maria Kaisa Aulan puheesta kertova juttu liittyy tähän aiheeseen.

Kirjallisuus

- Alexander, Jeffrey C. (1989)
"Culture and political crisis: "Watergate" and Durkheimian sociology." Teoksessa Alexander J. (ed.):
Durkheimian sociology: cultural studies. Cambridge: Cambridge University Press.
- Altheide, David L. (1974)
Creating Reality. How TV News Distorts Reality. Beverly Hills CA: Sage.
- Anderson, Rob & Dardenne, Robert & Killenberg, George M. (1994)
The Conversation of Journalism. Communication, Community and News. Westport, Connecticut, London:
Praeger.
- Aula, Maria Kaisa (1992)
Perässä tullaan, Amerikka? - Ajatuskoe suomalaisen poliittisen julkisuuden murroksesta. Tiedotustutkimus
15(1992):2.
- Bahtin, Mihail (1991)
Dostojevskin poetiikan ongelmia. Orient Express.
- Charity, Arthur (1995)
Doing Public Journalism. New York: The Guilford Press.
- Cohen, Stanley (1980)
Folk Devils and Moral Panics: The Creation Of The Mods and The Rockers. London: MacGibbon and Kee.
- Dewey, John (1927)
The Public and its Problems. New York: Henry Holt & Co.
- Golding, Peter and Middleton, Sue (1983)
Images of Welfare: Press and Public Attitudes to Poverty. Oxford: Martin Robertson.
- Habermas, Jürgen (1987)
Järki ja kommunikaatio. Tekstejä 1981 - 1985. Valinnut ja kääntänyt Jussi Kotkavirta. Helsinki: Gaudeamus.
- Habermas, Jürgen (1992)
Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. 2. Aufl.
Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen (1996)
Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge: Polity
Press & Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Hall, Stuart, Critcher, Charles, Jefferson, Tony, Clarke, John & Roberts, Brian (1978)
Policing the Crisis: Mugging, The State, and Law and Order. London: Macmillan.
- Heikkilä, Heikki (1999)
How to Make Thin Journalism Strong? The experiences of a public journalism project in Finland. A paper
presented at the Nordic Conference of Mass Communication, Kungälv 14. - 17. August, 1999.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997)
Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. Tiedotustutkimus
20(1997):4.
- Hemäus, Pertti, Partanen, Juha & Virtanen, Matti (1987)
Virittävyden ongelma. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja C 9, Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hookway, Christopher (1992)
Peirce. Paperback edition. Lontoo & New York: Routledge.
- Hunt, Arnold (1997)
"Moral panic" and moral language in the media. British Journal of Sociology 48(1997):4.
- Jacobs, Ronald N. & Smith, Philip (1997)
Romance, Irony, and Solidarity. Sociological Theory 15(1997):1.
- Karvonen, Erkki (1999)
Perspektiivinen realismi - parempi perustus kansalaisjournalismille? Tiedotustutkimus 22(1999):2.
- Kunelius, Risto (1996)
The News, Textually Speaking. Writings on News Journalism and Journalism Research. Acta Universitatis
Tampereensis, ser. A, vol. 520. Tampere: University of Tampere.

- Kunelius, Risto (1999)
 Uutisista keskusteluun ja takaisin. Lähiöjournalismi-hankkeen loppuraportti. Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- McRobbie, Angela (1994)
 Postmodernism and popular culture. Lontoo & New York: Routledge.
- Pietilä, Veikko (1995)
 Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 86. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pietilä, Veikko (1997)
 Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija (1998)
 Julkea ehdotus. Tiedotustutkimus 21(1998):1.
- Ransdell, Joseph (1986)
 Semiotic Objectivity. Teoksessa Deely, John, Williams, Brooke & Kruse, Felicia E. (eds.): *Frontiers in Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Renvall, Mika (1997)
 "Tervaa ja höyheniä vai deliberaatiota. Hervantalaiset julkisuuden puhujina Aamulehden aihelemassa". Lähiöjournalismi -hankkeen työraportti 3/1997. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Renvall, Mika & Reunanen, Esa (1998)
 Kaiken pelastava journalistinen ironia: teoria ja käytäntö. Tiedotustutkimus 21(1998):3.
- Reunanen Esa (1995)
 Budjettijournalismi pitää? Raportti valtion vuoden 1995 talousarvion journalistisesta käsittelystä elo-syyskuussa 1994. Helsinki: Taloustoimittajat ry.
- Ridell, Seija (1998)
 Tolkullistamisen politiikkaa. Televisiouutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. Acta Universitatis Tamperensis 617. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rosen, Jay (1996)
 Getting the Connections Right. Public Journalism and the Troubles of The Press. New York: 20th Century Foundation.
- Tuchman, Gaye (1978)
 Making News. A Study in the Construction of Reality. New York: Macmillan Publishing Company.
- Uspenski, Boris (1991)
 Komposition poetiikka. Taideteoksen sommittelun periaatteet. Orient Express.